

شاعر گل‌های خندان

جعفر ربانی

تصویرگر: علی شفیع آبادی

در تکوین شعر کودک و نوجوان در ایران معاصر، از میان شاعران متعددی که در این عرصه قدم نهاده‌اند، سه تن، که هر سه نیز معلم بوده‌اند، بیش از دیگران نقش ایفا کرده‌اند؛ **عباس یمینی شریف، محمود کیانوش و پروین دولت‌آبادی**. از این سه نفر کیانوش به چند جهت فضل تقدم دارد: مایه‌ور بودن از دانش ادبی و زبان و ادبیات غنی فارسی، آشنایی با ادبیات جهان و نظریه‌های ادبی، کنکاش در بنیادهای نظری شعر کودک و نوجوان و نوشتن و سرودن مدام برای این گروه سنی و در نهایت تألیف کتاب **شعر کودک در ایران** که هنوز کتابی معتبر و راهگشا در زمینه شعر کودک است. نگارنده با توجه به این مقدمه، معرفی محمود کیانوش را در سلسله معلمان بزرگ ایران ضروری تشخیص داد که اینک تقدیم خوانندگان عزیز رشد معلم می‌شود.

چهره جهان

با یک مداد زرد
یک دایره بکش
این آفتاب شد
یک خط مارپیچ
آبی روان و پاک
این جوی آب شد

در زیر دایره
یک خط بکش سیاه
مانند ۷ و ۸
این کوهسار شد

در زیر کوهسار
چندین نوار سبز
پهلوی هم بکش
این کشتزار شد

بالای دایره
بگذار وصله‌ای
خاکستری؛ بگو:
این ابر و آسمان
کارت تمام شد

حالا نگاه کن
با چشم‌های شاد
بر چهره جهان

بیک کودک ۱۳۵۴

اشعار او را چاپ می‌کردند. **جلال آل احمد** هم بدون آنکه کیانوش را دیده باشد و بداند او کیست، داستان‌هایی را که محمود برایش می‌فرستاد، در مجله هفتگی «نیروی سوم» چاپ می‌کرد. کیانوش ضمن آموزگاری، تحصیلات عالی خود را در رشته زبان و ادبیات انگلیسی نیز ادامه داد و کم‌کم مترجم شد و به جرگه مترجمان معتبر ایران پیوست. کار رسمی او البته همچنان معلمی در مدارس بود.

نقطه عطف زندگی شعری و شاعرانگی کیانوش، آشنایی با مجلات پیک دانش‌آموزان بود. این مجلات که انتشار آن‌ها از سال ۱۳۴۳ آغاز شد، به

ورود به دنیای شعر کودک و نوجوان

مدیریت ایرج جهانشاهی و با همکاری فرهیختگانی مانند **اسماعیل سعادت، فردوس وزیری و پروین دولت‌آبادی**، و تصویرگرانی توانا، به‌زودی جای خود را در میان دانش‌آموزان و معلمان باز کرد. در همان اوان، محمود کیانوش نیز به دعوت **علی اصغر مهاجر** - که از مدیران این مجلات بود - به همکاری با پیک دعوت شد. پذیرفت و کار خود را آغاز کرد. می‌گوید: «همکاری را پذیرفتم. چند شماره از مجله را ورق زدم و شعرهای آن را خواندم. شعرهایی را که در عهد کودکی و نوجوانی به‌عنوان شعر کودک و نوجوان به‌خورد حافظه و ذهن من و هم‌سالان من داده بودند به یاد آوردم و فکر کردم واقعاً در سرزمین ما هنوز شعری که بتوان آن را شعر کودک خواند

محمود کیانوش متولد مشهد است (۱۳۱۳) و از پدر و مادری سخت‌پرهیزگار و بافرهنگ، ولی هر دو فاقد توانایی خواندن و نوشتن متولد شد. وی پدرش را چنین توصیف کرده است: «**ز فردوسی، خیام، مولوی و حافظ چنان حرف می‌زد که انگار از هم‌سخنان و هم‌سفرانش حرف می‌زند. همه داستان‌های شاهنامه را می‌دانست و از سعدی و حافظ و مولوی بیت‌ها در سینه داشت...**» پدر محمود علاقه داشت او را به نجف بفرستد تا طلبه و مجتهد شود. از این‌رو مخالف بود که به مدرسه برود، اما با پادرمیانی مادر، محمود سرانجام به مدرسه رفت و راهی را آغاز کرد که سرنوشت دیگری را برای او رقم زد. خانواده کیانوش در نوجوانی او به تهران مهاجرت کردند و محمود در تهران به تحصیل ادامه داد. در دبیرستان که بود معلم انشای دانا و روشن‌بینی نصیبش شد به نام **مصطفی بی‌آزار**، و هم او موجب شکوفایی و بالندگی کیانوش نوجوان گردید و او را به جهان نوین داستان‌نویسی و شعر رهنمون شد. پس از سال نهم یا سوم دبیرستان، کیانوش به دانش‌سرای مقدماتی رفت و در رشته آموزگاری درس خواند و معلم شد. پس از فارغ‌التحصیل شدن از دانش‌سرا وی را به روستای مرادآباد در اطراف تهران فرستادند و او آموزگار دبستان گردید. در این زمان، وی چندان در شعر و داستانی‌نویسی آزموده و پخته شده بود که مجله‌های «خوشه» و «بامداد»

شعر کودک در آموزش و پرورش و ساخت فکری کودک مؤثر است. شعر باید ارتباطی جدی با جامعه داشته باشد، به ویژه چون سیمای اجتماعی ایران تغییر کرده است، شاعر راستین باید این تغییر و تحول را حس کند و همراه آن پیش برود

به وجود نیامده است.» این نگاه به شعرهای گذشته، سبب شد کیانوش شعرهایی متفاوت با آن‌ها و نزدیک به ذهن و زبان کودکان و نوجوانان، و نه ذهن و زبان بزرگسالان، بسراید. اگر پیک‌های دانش‌آموزی آن سال‌ها را ورق بزنید، خواهید دید که در هر شماره، حداقل یک شعر از کیانوش درج شده است (و البته پروین دولت‌آبادی هم یکی از پایه‌های شعر در آن مجلات بود).

کیانوش کم‌کم به جایی رسید که توانست برای شعر کودک و نوجوان «به اصول و قواعدی» برسد. «سرانجام هم حاصل تجربه‌ها و تأملات» خود را در کتابی کوچک با عنوان «شعر کودک در ایران» منتشر کرد. در واقع کیانوش بدون آنکه خود از پیش خواسته باشد، در شعر کودک و نوجوان تحولی اساسی به وجود آورد و راهی تازه گشود که هر روان و روندگان بسیار یافت. به تعبیر نگارنده، او «شعر کودکان» را به «شعر کودک» بدل ساخت و از این جهت خدمت بزرگی به ادبیات کودک کرد. پس بی‌جهت نیست که او را **پدر شعر کودک در ایران** نامیده‌اند. حرف اساسی کیانوش این بود که شاعر کودک «باید بداند که با برگشت موقت به دنیای کودکی خودش نمی‌تواند با کودکان دیگر و جهان آن‌ها ارتباط برقرار کند» و نیز اینکه «شعر کودک در آموزش و پرورش و ساخت فکری کودک مؤثر است. شعر باید ارتباطی جدی با جامعه داشته باشد، به ویژه چون سیمای اجتماعی ایران تغییر کرده است، شاعر راستین باید این تغییر و تحول را حس کند و همراه آن پیش برود.»

کارنامه کیانوش

آثار و نوشته‌های محمود کیانوش در زمینه‌های شعر، داستان کودک، داستان بزرگسال، نقد ادبی، ترجمه، بازنویسی، تعلیم و تربیت، ترجمه شعر به شعر و... به بیش از ۷۰ اثر بالغ می‌شود. از این میان، هشت کتاب مخصوص شعر برای کودکان و نوجوانان است، با این اسامی: «زبان چیزها، طوطی سبزه‌هندی، نوک طلایی نقره‌بال، باغ ستاره‌ها، بچه‌های جهان، طاق هفت‌رنگ، آفتاب‌خانه‌ها و شعر به شعر.»

معیارهای شعر کودک

وی در کتاب ارزشمند شعر کودک در ایران، ضمن بحثی مستوفی درباره شعر کودک و نوجوان، دوازده معیار برای شعر کودک وضع کرده است که آوردن آن‌ها در اینجا میسر نیست، ولی مطالعه آن برای کسانی که مایل به سرایش برای کودکان و نوجوانان هستند، بسیار ضروری است. محمود کیانوش از سال ۱۳۵۵ جلای وطن کرد و به انگلستان کوچید و تا امروز در آنجا مقیم است؛ هرچند هنوز روحش در هوای ایران پر می‌زند و گاهی نیز اثری از وی در ایران انتشار می‌یابد.

آشنایی کیانوش با زبان انگلیسی، موجد ویژگی منحصر به فرد دیگری در این شاعر شد که در دیگر شاعران دیده نشده است و آن «ترجمه شعر به شعر» است. طوری که در عین وفاداری به مضمون شعر اصلی، لطافت و زیبایی آن را نیز حفظ می‌کند و برای کودک و نوجوان فارسی‌زبان شیرین می‌سازد.

می‌دانیم که شعر وقتی از زبانی به زبان دیگر ترجمه شود، عموماً چون به نثر درمی‌آید، لطافت، زیبایی‌ها و قابلیت‌های شعری خود را از دست می‌دهد و تقریباً غیرخواندنی می‌شود. کیانوش با درک این نکته، ترجمه شعر به شعر را، با حفظ نام شاعر اصلی، در دنیای کودک و نوجوان باب کرد. مجموعه این گونه شعرهای او بعداً جمع‌آوری شد و در دو کتاب با عنوان «بچه‌های جهان» و «شعر به شعر» در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان انتشار یافت.

* منابع

۱. فصل‌نامه مترجم، گفت‌وگو با محمود کیانوش، شماره ۲۲-۲۱، بهار و تابستان ۱۳۷۵.
۲. کیانوش، محمود، شعر کودک در ایران، انتشارات آگاه، ۱۳۵۵.
۳. ماه‌نامه آموزش و پرورش، ویژه‌نامه معلم، ۱۳۵۷.
۴. پیک کودک، دوره ۱۳۵۴.